
І.В. Черновол

ВИСТАВКА КНИЖКОВОГО ЗІБРАННЯ ФЕДОРА КІНДРАТОВИЧА ВОВКА

25—26 березня 2009 року всі, хто цікавиться спадщиною Ф.К. Вовка, мали можливість долучитися до зібрання книг із особистої бібліотеки відомого вченого, громадського діяча, визначного антрополога, археолога, етнографа, педагога, музеєзнавця, літератора та громадського діяча Федора Кіндратовича Вовка (Волкова). На виставці були представлені книги, виокремлені з фонду наукової бібліотеки ІА НАНУ.

Федір (Хведір) Кіндратович Вовк (Волков) народився 17 березня 1847 р. у с. Крячківка, нині Пирятинський р-н Полтавської обл., прожив непросте й бурхливе життя. По закінченні Університету св. Володимира Ф. Вовк став членом «Київської громади», брав активну участь в археологічних експедиціях на Київщині і Волині, у роботі Південно-Західного відділу Імператорського Російського Географічного товариства. Співпрацював з П. Чубинським, був одним з помічників В. Антоновича в організації і проведенні III Археологічного з'їзду у Києві, з О. Русовим підготував до друку «Кобзар» Т.Г. Шевченка.

Через переслідування змушений був виїхати з України і понад чверть століття перебував у еміграції: в Румунії (1879—1882), Швейцарії (1883—1887), Франції (1887—1905), де студіював антропологію, порівняльну етнографію, археологію. Науковий доробок Ф.К. Вовка був гідно оцінений, він захистив дисертацію, співпрацював з видатними вченими, викладав антропологію. 1905 р. отримав можливість повернутися, проте в'їзд до України був заборонений, і він опинився в Санкт-Петербурзі, де працював у Петербурзькому університеті та Російському музеї. Наукові ступені, отримані в Сорбонні, не визнавалися в Росії і тому становище Ф.К. Вовка було нелегким. У 1918 р. його запросили до Києва членом Комісії для розробки законопроекту про заснування Української академії наук, але Федір Кіндратович помер у дорозі 29 червня 1918 р.

Окрім цінності систематично підбраної книгозбірні з галузей етнографії, антропології, археології, бібліотека Ф.К. Вовка має книгознавче

© І.В. ЧЕРНОВОЛ, 2009

та біографічне значення: на книжках збереглося чимало слідів його власної наукової думки, критичних зауважень, приміток, а також присвят від численних колег, наслідувачів. Книжкове зібрання Ф.К. Вовка є частиною історико-культурного надбання держави, свідком того, що українці, куди б їх не закинула доля, робили вагомий внесок в науку, культуру, щоб світ пізнавав і належно оцінював Україну та її народ.

Оскільки правила каталогізації не вимагають вносити імена попередніх власників книг у картки, то їхній перегляд не дав результатів у виявленні книгозбірні. За даними спостереження та вивчення окремих матеріалів з історії створення бібліотеки ІА НАНУ (Археологія. — 2008. — № 4) стало відомо, що книги з бібліотеки Ф. Вовка можуть мати на собі автограф власника, рукописні присвяти авторів, редакторів видань або його екслібрис — друкований наклеєний невеличкий аркуш паперу з малюнком. Сюжет його нескладний — у колі зображена голова вовка в окулярах, який схилився над розкритою книгою. Вгорі зазначено «Ex libris», внизу — латинізоване ім'я власника «Th. Vovk». Крім того, майже на всіх книгах зібрання є штамп фіолетового кольору, який по центру має напис «Книгозбірня», по колу — «Музей Антропології та Етнології ім. проф. Хв. Вовка». Тож було вирішено переглядати *de visu* всі розділи фонду вітчизняних видань, детально оглядаючи книги та відбитки, які були видані до 1918 р. включно.

Внаслідок перегляду було виявлено 286 документів, які належали до книжкового зібрання Ф. Вовка, оскільки на них були зафіксовані одна чи кілька ознак, що вказували на належність до колекції, а саме екслібрис, автограф власника колекції, дарчий напис власнику від автора, редактора чи упорядника видання.

До складу книжкового зібрання входили: книги (монографії, збірки наукових праць, довідкові видання), відбитки, навіть статті з газет, оправлені в палітурку в ході подальшого використання.

Обсяг фонду бібліотеки напряду залежав від матеріальних можливостей власника, велике значення мали широкі контакти з колега-

ми, членство в наукових товариствах. Ф. Вовк комплектував свою книгозбірню шляхом купівлі, отримання авторського примірника, обміну з колегами, багато книг отримав як дарунок.

Кожна приватна книгозбірня має специфічний характер, що зумовлено проявом індивідуального зацікавлення власника, родом його діяльності, колом інтелектуальних і фахових інтересів, які визначаються природними схильностями особи, її естетичними смаками, рівнем освіти, впливом суспільно-політичних ідей. В бібліотеці Ф. Вовка представлені видання з тих галузей знань, які входили до кола його інтересів, а найбільший його інтерес становила етнографія. Загалом збірка містила літературу з таких галузей: етнографія — 118 примірників; історія — 52; антропология — 49; археология — 27; художня література — 15; культура, наука, освіта — 6; мовознавство — 5; мистецтво — 5; наука про землю — 3; з географії, історіографії та юридичних наук — по 2 примірники; з біологічних наук, статистики — по одному.

За мовним принципом зібрання поділяється наступним чином — з 286 примірників видань російською мовою 267, українською — 19.

За місцем видання найбільша кількість книг із зібрання Ф. Вовка вийшли з друкарень Санкт-Петербурга — 111 примірників, Москви — 46, Києва — 27, а також Варшави, Вологди, Женеви, Іркутська, Казані, Коломиї, Кракова, Львова, Одеси, Пермі, Полтави, Тифліса, Томська, Хабаровська, Харбіна, Харкова, Чернігова, Ярославля, не визначено місце видання у 27 примірниках.

Хронологічні межі видань: 1834—1918 рр.

Власники бібліотек часто підписували книги, залишали помітки на полях сторінок. Тож під час перегляду фонду виявлено певну кількість книг з провенієнціями: екслібрисами, автографами, підписами, дарчими написами багатьох відомих вчених і громадських діячів другої половини XIX — початку XX ст., печатками, штампами.

Автографи, як і екслібриси, наводять дослідників, що вивчають приватні бібліотеки, на встановлення обсягу бібліотек або хоча б на місце їх зберігання у великих книжкових фондах. Серед автографодателів книжкового зібрання Ф. Вовка — історики і археологи, літературознавці і мовознавці, громадські діячі і професори навчальних закладів.

Серед книг зібрання Ф. Вовка трапляються автографи власників у вигляді поміток у тексті, на полях, на чистих аркушах книги. Зміст поміток пов'язаний з реакцією власника на прочи-

таний текст, з уточненням даних про автора книги або з висловлюванням думок з питання, якого торкається зміст книги. Наприклад, книга «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования [Текст]. Т. 4. Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны» наповнена різними за характером помітками, зробленими рукою Ф. Вовка ледве не на кожній сторінці. На сторінках 1 і 9 — зноски, на сторінках 17 і 365 — помітки на полях, на сторінках 500 і 520 — віршовані тексти.

Дослідження книги з дарчими написами дозволяє встановити факт наявності певних взаємин між відомими історичними особистостями, які залишили помітний слід в історії і культурі України. Прізвища авторів дарчих написів можуть становити самостійний інтерес з боку джерелознавства як учасників історичного процесу. Так само, як і тексти дарчих написів, без сумніву, мають важливе джерелознавче значення, тому інтерес до їх вивчення з боку істориків і книгознавців великий.

Дуже багато автографів є дарчим написом. Переважно вони розміщені на обкладинці чи титульному аркуші, здебільшого виражені лаконічно і містять текст з написами «на спомин», «на пам'ять», «в знак» якоїсь події чи співпраці. Звернемо увагу на ще один аспект: дарчі написи Федору Кіндратовичу Вовку на книгах є незаперечним доказом поваги до вченого, визнанням його високого авторитету. Наприклад, напис «*Високоповажному Хведору Кіндратовичу від автора*» (Грушевський Михайло. Виїмки з жерел до історії України-Руси. До половини XI віка [Текст] / М. Грушевський. — У Львові: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1895. — 123 с.); напис на форзаці «*Високошановному Добродію Хв. Вовкові щиропрхильний автор*» (Франко Іван Якович. Твори [Текст]. Добрий заробок і інші оповідання / І.Я. Франко. — Львів: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1902—1903. — Передмова XI с. + 136 с., передмова VIII с. + 159 с., передмова VIII с. + 188 с.); напис на титульному аркуші: «*Veleslovutnemu panu p. F.K. Volkovu na dobruu pamet od Autora*» (Хвойка Викентий Вячеславович. Поля погребений в Среднем Приднепровье (Раскопки В.В. Хвойка в 1899—1900 годах) [Текст] / В.В. Хвойка. — С.-Петербург: Типография И.Н. Скороходова, 1901. — 19 с.: рис.).

Серед автографів трапляються цілі листи, вірші, надіслані власнику книги у зв'язку з друку-

ванням, даруванням або пересиланням книжок. До таких належать напис на с. 70 книги Колобова І.В. «Русская свадьба Ополонецкой губ., Пудожского уезда, Корбозерской волости» 1915 р.

Посвящается Федору Кондратьевичу Волкову

*На память в двадцатый бушующий век
Благородные строчки стихами пишу
Благодарность великую вам приношу
Вы как доброй и светлой души человек
Вдохновили меня ваши силы и труд
Вы как солнца лучи, средь весеннего дня
Осветили блуждающий путь для меня
Провели между твердых сверкающих гряд
То словами поэта я песню пою
Примите на память тетрадку мою.*

1. II. 1916 И. Колобов.

Ще за життя Федір Вовк виказував бажання, аби його особисті книги, матеріали і колекції з науковою метою були передані у користування якійсь науковій інституції України, якою й стала Українська академія наук, а саме Музей (згодом Кабінет) антропології та етнології імені професора Хведора Вовка. Тож, можна вважати, що на тепер бібліотека Інституту археології працює над виконанням заповіту Ф. Вовка, намагаючись зібрати книги з його бібліотеки в єдину колекцію.

Виставку відвідали близько 70 осіб: співробітники Інституту археології, Інституту мовознавства, фольклористики і етнології ім. М. Рильського, Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, Національного музею історії України, Музею історії міста Києва, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Київського університету культури і мистецтв, Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Українського центру розвитку музейної справи. Результати опитування відвідувачів свідчать, що виставка їм сподобалась, оскільки характеризує особистість Ф. Вовка, а отримана інформація виявилася новою і корисною для них, оскільки містить книги, пов'язані з їхньою науковою діяльністю, про які вони раніше не знали, подає інформацію про книговидання межі XIX—XX ст., про історію бібліотеки Інституту археології. Всі зійшлися на думці, що слід і надалі проводити заходи, які б висвітлювали фонди бібліотеки НАНУ. Представники Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського високо оцінили роботу виставки та висловили подяку за її проведення.

Одержано 05.03.2009